

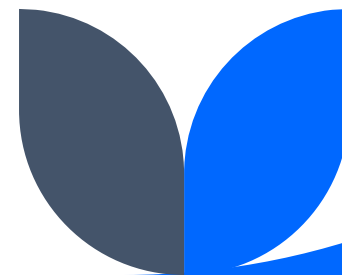

ทัศนศิลป์ในศิลปะการแสดงนาฏศิลป์ไทย

ศักดิ์ชัย เอี่ยมกระสินธุ์ (ครูแจ๊ค)

ทัศนศิลป์ในศิลปะการแสดงนาฏศิลป์ไทย

ศิลปะการแสดงนาฏศิลป์ เป็นศิลปะไทยที่สามารถบูรณาการกับศิลปะแขนงอื่น ๆ ได้ด้วย
เช่น ด้านจิตรศิลป์ ประติมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม
ซึ่งนำมาบูรณาการในการแสดงเพื่อให้การแสดงมีความสวยงาม น่าสนใจ
การนำศิลปะแขนงอื่นๆ มาใช้กับการแสดงนาฏศิลป์ไทย
มีดังนี้

แสง สี เสียง

แสง สี ที่ใช้ในการแสดงนาฏศิลป์ไทย

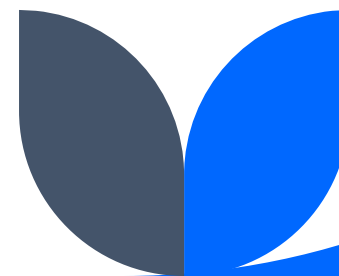
ควรมีความสัมพันธ์กับเครื่องแต่งกายที่ใช้ในการแสดงให้มีความเหมาะสมกลมกลืนกัน

ทำให้การแต่งกายมีความโดดเด่นสวยงาม ผู้ชมได้รับสุนทรียรสอย่างเต็มที่

ในด้านเสียงที่ใช้จะต้องพอเหมาะไม่ดัง หรือ เบาจนเกินไป

สามารถให้ผู้ชมที่ชมการแสดงได้ยินเสียงชัดเจน

เพื่อให้ผู้ชมซาบซึ้งและคล้อยตามไปกับการแสดง

แสง สี เสียง

เครื่องแต่งกาย

เครื่องแต่งกายในการแสดงนาฏศิลป์เป็นสิ่งที่ทำให้การแสดงมีความสวยงาม
และเป็นสิ่งบ่งบอกถึงลักษณะของตัวละคร
การสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายทางนาฏศิลป์จะผสมผสานกับศิลปะ
ด้านจิตรกรรม การออกแบบลวดลาย
และเครื่องแต่งกายให้เหมาะสมกับชุดการแสดง

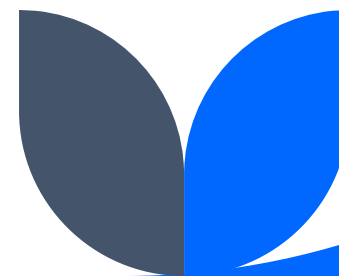

เครื่องแต่งกาย

ฉาก

ฉาก เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้การแสดงสวยงาม
ผู้สร้างฉากจะต้องมีความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างฉากและมีความรู้ทางด้านการออกแบบ
ด้านทัศนศิลป์และสถาปัตยกรรม
เพื่อให้การออกแบบฉากมีความสัมพันธ์กับชุดการแสดง

ฉาก

อุปกรณ์การแสดง

การแสดงนาฏศิลป์ไทยบางการแสดงจะมีอุปกรณ์ประกอบการแสดง เพื่อให้การแสดงมีความน่าสนใจ และอุปกรณ์ที่ใช้ต้องมีความสัมพันธ์กับชุดการแสดง การใช้อุปกรณ์การแสดงเป็นการนำเอาศิลปะด้านจิตรกรรมต่าง ๆ มาตกแต่ง ประดิษฐ์อุปกรณ์ให้มีความสวยงาม เช่น พัดที่ใช้แสดงในการแสดงระบำพัด ร่มที่ใช้ในการฟ้อนรำ

อุปกรณ์การแสดง

อิทธิพลของ สีในการแสดง

...สี...

สร้างบรรยากาศให้เรื่องหรือการแสดง

สีและแสง เป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน “เสมอ”

สะท้อนรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวละคร เช่น

รสนิยม ลำดับชั้น ฐานะ ความรู้สึก

สิ่ง

...เป็นสิ่งที่เร้าภายนอกที่มนุษย์สามารถรับรู้ได้ทางตา (ทัศนะ) และก่อให้เกิดความรู้สึกต่าง ๆ กัน

โดยในแง่จิตวิทยานี้มีนักจิตวิทยาหลายคนได้ศึกษาและทดลองซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

(Graves, 1951)

สเปค...แบ่งออกเป็น

โทนร้อน

โทนเย็น

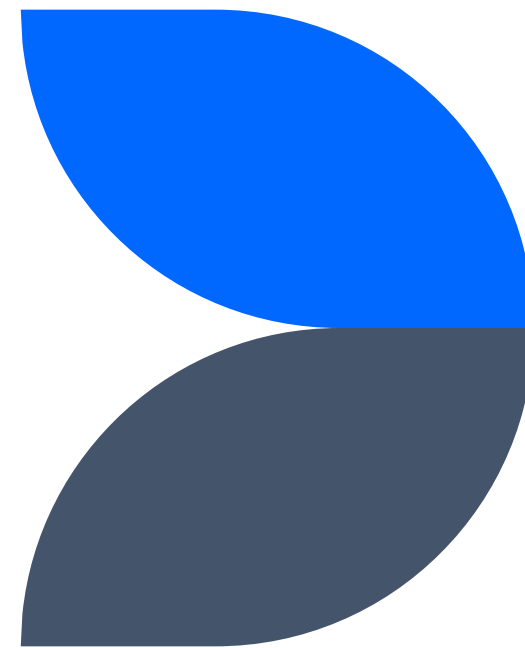
สีโทนร้อน ประกอบด้วย สีเหลือง สีส้มเหลือง สีส้ม สีส้มแดง สีม่วงแดงและสีม่วง เป็นสีที่มีสีจัด สะดุดตา เป็นโทนสี ดึงดูดสายตา ให้ความรู้สึกกระตือรือร้น เป็นสีที่ให้อารมณ์ความรู้สึกที่น่าตื่นเต้น อบอุ่น ร้อนแรง รวมถึงเป็นสีที่มีความโดดเด่น ดึงดูดสายตา สีโทนร้อนจะเป็นสีที่อยู่ในหมวดสีแดง-เหลือง ได้แก่ สีแดง ให้ความรู้สึกร้อนแรง น่าดึงดูด เป็นสีของความรัก ความหลงใหล สีส้มแดง ให้ความรู้สึกทั้งสดใส แต่ก็ร้อนแรง

สีโทนเย็น คือ สีที่ให้อารมณ์ ความรู้สึกที่สงบ เยือกเย็น น่าค้นหา จนถึงให้ความรู้สึกสดชื่น และมีชีวิตชีวา สีโทนเย็นจะเป็นสีที่อยู่ในหมวดสีน้ำเงิน-เขียว ได้แก่ สีเหลืองเขียว ให้ความรู้สึกสดชื่น และกระฉับกระเฉง สีเขียว ให้ความรู้สึกสดชื่น สบายตา และมีชีวิตชีวา สีน้ำเงิน ให้ความรู้สึกสงบ ราบเรียบ ประกอบด้วย สีเหลือง สีเขียว สีน้ำเงิน สีม่วง สีเหล่านี้ดู เย็นตา ให้ความรู้สึกสงบ สดชื่น

๓...สำคัญกับงานแสดงอย่างไร?

องค์ประกอบความงาม
ในการแสดงนาฏศิลป์ไทย

ความงามจากรูปร่างหน้าตา

ในการศึกษานาฏศิลป์บางประเภท ผู้ที่จะเข้ามาศึกษาต้องได้รับการคัดเลือก รูปร่าง หน้าตา ก่อนเรียนโดยตรง เพื่อผลในการนำออกแสดงต่อไป ซึ่งจะทำให้การแสดงนั้นๆดูสวยงามเหมาะสมในด้านการแสดง การคัดเลือกผู้ฝึกการแสดงนาฏศิลป์ไทยแบ่งออกเป็น 4 พวก ได้แก่

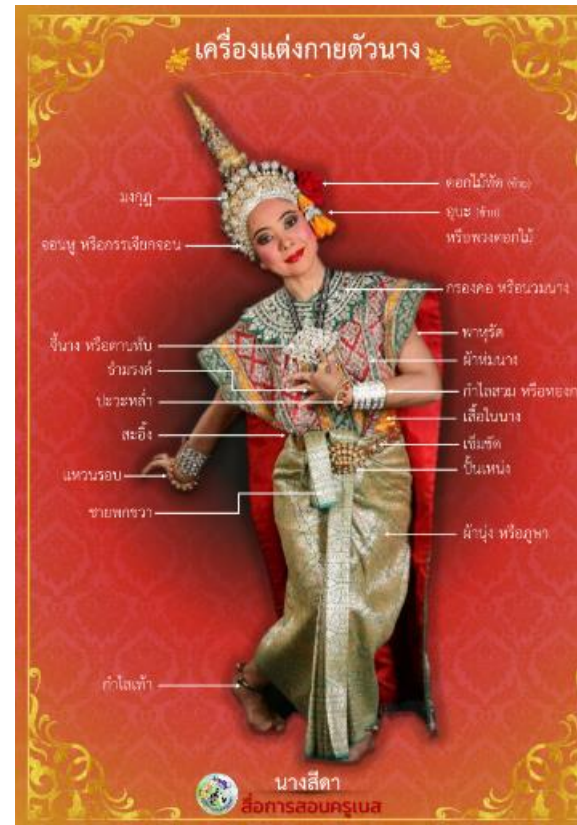
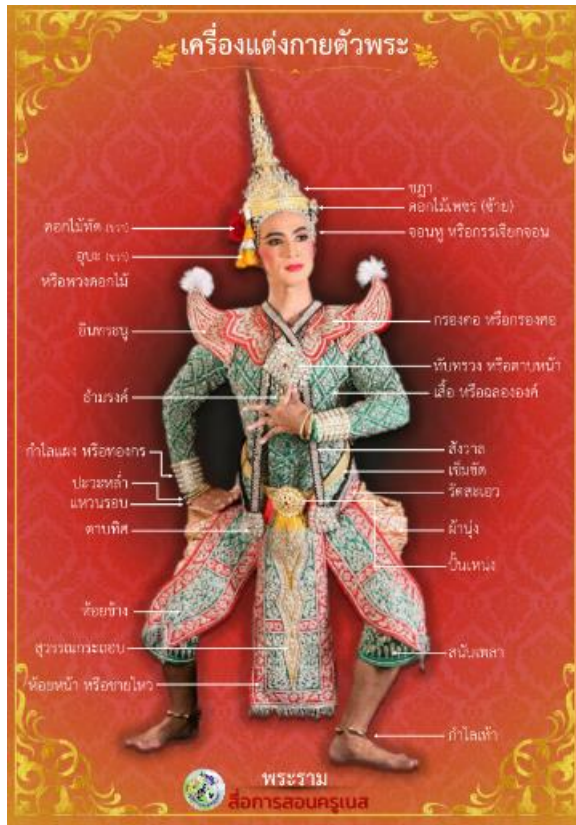
1. ตัวพระ คัดเลือกจาก...
2. ตัวนาง คัดเลือกจาก...
3. ตัวยักษ์ คัดเลือกจาก...
4. ตัวลิง คัดเลือกจาก...

ความงามของเครื่องแต่งกาย

ในการแต่งกายของนาฏศิลป์ไทยจะมีรูปแบบเฉพาะตัว มีความแตกต่างกับเครื่องแต่งกายของนาฏศิลป์ชาติอื่นๆ การแต่งกายจะดูสอดคล้องกับการแสดงเรื่องราวในเรื่องนั้นๆ รวมทั้งมีการประดิษฐ์ สร้างสรรค์เครื่องประดับ ทั้งมีการได้รับแรงบันดาลใจเพื่อมาพัฒนาเครื่องแต่งกายจากอดีตสู่ปัจจุบัน

การแต่งกายของการแสดงโขน

จะมีเอกลักษณ์ในการแต่งกายที่เรียกกันว่า “แต่งกายยืนเครื่อง หรือ ทรงเครื่อง”

ความงามในการแต่งกายละคร

เนื่องจากละคร

ของไทยจำแนกออกเป็นหลายชนิด รูปแบบการแต่งกาย
จึงต้องดูให้เหมาะสมกับรูปแบบละครชนิดนั้นๆ

ความงามของการแต่งกายรำหรือระบำ

การแสดงระบำของไทยมีจำนวนมาก

ทั้งเป็นรูปแบบเดิมและประดิษฐ์

สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่การแต่งกายล้วนแต่มีความงาม
และสามารถสื่อสารให้ผู้ชมได้เข้าใจชุดการแสดงนั้นเป็นอย่างดี

ความงามในการแต่งกายการเล่นพื้นเมือง

เป็นการแต่งกายที่มีพื้นฐานชีวิต
ความเป็นอยู่ของคนไทยในแต่ละภูมิภาค

ความงามของกระบวนการทำและลีลาทำรำ

รำตามแบบแผน คือ รูปแบบการแสดงที่เป็นแบบแผน เช่น ละครนอกที่เล่นนอกเขตพระราชฐาน ละครในที่เล่นในเขตพระราชฐาน หรือการแสดงโขนที่แสดงเป็น เรื่องเป็นราวตามแบบแผนของ นาฏศิลป์ไทย มีการแต่งกายยืนเครื่องพระ-นาง มีการแสดงเบิกโรงละคร

รำตีบท คือคือ การใช้ภาษาทำสำหรับสื่อความหมายในการแสดงระหว่างผู้ชมกับผู้แสดง ทำที่ใช้อาจ เลียนแบบมาจากธรรมชาติหรือประดิษฐ์ขึ้นใหม่ โดยนำท่ามาจากนาฏยศัพท์และพื้นฐานท่ารำจาก นาฏศิลป์ไทย นำมาปรับเรียงให้สอดคล้องกับความหมายของคำ ร้องหรือคำประพันธ์

ความงามของกระบวนการทำและลีลาทำรำ

รำเพลงหน้าพาทย์ แบ่งประเภทของราหน้าพาทย์ออกได้เป็น 2 ประเภท คือ
รำเพลงหน้าพาทย์ธรรมดา หมายถึง ทำราหน้าพาทย์ที่ใช้ประกอบกิจกรรมอารมณ์ของตัวละครที่เป็น
สามัญชนทั่วไป จัดเป็นการราหน้าพาทย์ธรรมดาทั้งสิ้น เช่น เพลงช้า เพลงเร็ว เชิด เสมอ รัว ลา
โอด ปฐม โถ้ ชุบ เป็นต้น

รำหน้าพาทย์ชั้นสูง เรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า “รำเพลงครู” ถือว่าเป็นเพลงที่มีความศักดิ์สิทธิ์อยู่ในตัว บรรดา
ศิลปินที่ได้ยินเพลงเหล่านี้ก็จะยกมือไหว้เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทิต์ เช่น เพลงหน้าพาทย์ตระองค์
พระพิราพเต็มองค์เป็นเพลงที่มีความสำคัญเป็นที่เคารพของ เป็นต้น

ความงามของศิลปะการแสดง

จารีตของการแสดงนาฏศิลป์ไทย ก่อนที่จะมีการเรียนการสอนต้องผ่านพิธีไหว้ครูโขน-ละคร จึงจะสามารถต่อท่ารำและการถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียนได้ จารีตที่เป็นข้อปฏิบัติ คือ

1. ในการแสดง “โขนหน้าจอ” ให้ตั้ง “เตียงเล็ก” ด้านในซิดจอ
2. การตั้งเครื่องราชูปโภค กำหนดดังนี้ “ด้านซ้ายของเตียง” ตั้งพานพระศรี (พานหมาก) และพระแสง (อาวุธ) “ด้านขวาของเตียง” ตั้งพระสุพรรณศรี (กระโถน) และกาน้ำ
3. กางวาง หมอนสามเหลี่ยม (หมอนขวาน) และ หมอนสี่เหลี่ยม (หมอนหน้าอิฐ) ให้วางทางด้าน “ซ้ายมือของผู้แสดง” (ในฉากวิมาน ห้ามไม่ให้ใช้เครื่องราชูปโภคและหมอน)
4. นางกำนัลที่ทำหน้าที่ “โบกพัด” ให้อยู่ “ด้านขวาของเตียง” ส่วนหน้าที่ “โบกแส” อยู่ “ด้าน
5. ซ้ายของเตียง” (เวลานอนตัวละครจะหันศีรษะไปทางซ้ายของเตียง การโบกพัดจึงต้องโบกทางปลายเท้า)

ความงามของศิลปะการแสดง

จารีตของการแสดงนาฏศิลป์ไทย ก่อนที่จะมีการเรียนการสอนต้องผ่านพิธีไหว้ครูโขน-ละคร จึงจะสามารถต่อท่ารำและการถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียนได้ จารีตที่เป็นข้อปฏิบัติ คือ

6. การใช้อาวุธในการแสดงต่อหน้าพระที่นั่งมีข้อปฏิบัติคือ (1) ต้องเป็นสิ่งจำลองห้ามใช้ของจริง(2) การจับถือต้องจับแบบ “ซ่อนคม” คือหันคมเข้าในตัว (3) การฟุ้ง ขว้าง แหว่งอาวุธ “ห้าม” ไม่ให้อาวุธหลุดจากมือ เช่น รามสูรขว้างขวานต้องใช้วิธี “ขว้างแบบซ่อนขวาน” (4) อาวุธศรหรือธนู จะไม่มีสาย เพราะหากต่อการควบคุมทิศทาง
7. การแต่งตัวโขน ก่อนสวมสังวาลย์หรือหัวโขนจะต้องรำลึกถึงพระคุณครูอาจารย์ การสวมสังวาล จะต้องสวมเป็นชั้นสุดท้าย และต้องครูผู้ใหญ่สวมให้
8. การกลองกลด จะกางเฉพาะตัวแสดงที่เป็นพระมหากษัตริย์ อุปราช ในการแสดงโขนหน้าจอ คนกางกลดจะอยู่ด้านขวา ตัวแสดงจะใช้มือซ้ายแตะที่ขอบพระตุโขน เรียกว่า “เท้าฉาก” ส่วนในการแสดงโขนฉาก โขนกลางแปลง ละคร คนกางกลดจะอยู่ด้านซ้าย ตัวแสดงจะใช้มือแตะที่ด้ามกลด เรียกว่า “เท้ากลด” สรุปคือ การ “เท้าฉาก” เป็นจารีตของโขน ส่วนการ “เท้ากลด” เป็นจารีตของละครที่โขนบางประเภทยืมมาใช้
9. ในขณะที่ตรวจพล คนกางกลดจะหมุนกลดไปด้วย เรียกว่า “กลิ้งกลด”
10. จารีตในการเรียกเพลงหน้าพาทย์โขน ถ้ามีตัวโขนที่มีศักดิ์สูงอยู่ในฉาก เมื่อถึงบทที่ตัวโขนศักดิ์สูงกว่าจะต้องรำหน้าพาทย์ ผู้พากย์จะไม่เรียกหน้าพาทย์ชั้นสูง จะเรียกหน้าพาทย์ปกติทั่วไปแทน เช่น ถ้าอินทราชิตกราบทูลลาทศกัณฐ์ไปทำสงคราม ทศกัณฐ์ยังประทับอยู่ จะเรียกเพลง “เสมอธรรมดา” ไม่เรียกเพลง “เสมอมาร” ซึ่งเป็นหน้าพาทย์ชั้นสูง เป็นต้น

ความงามของศิลปะการแสดง

จารีตของการแสดงนาฏศิลป์ไทย ก่อนที่จะมีการเรียนการสอนต้องผ่านพิธีไหว้ครู โขน-ละคร จึงจะสามารถต่อท่ารำและการถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียนได้ จารีตที่เป็นข้อปฏิบัติ คือ

11. การเรียงลำดับความสำคัญในการแสดงเมื่อมีการแสดงพร้อมกัน จะต้องให้ “หนังใหญ่” ขึ้นก่อน ตามด้วยการแสดง “โขน” และ การแสดง “ละคร” เป็นลำดับสุดท้าย
12. จารีตของนักแสดง เมื่อได้ยื่นการบรรเลง “เพลงหน้าพาทย์ชั้นสูง” จะต้องยกมือไหว้รำลึกถึงคุณครูอาจารย์ที่ท่านได้สั่งสอนอบรมมา
13. เมื่อจบการแสดงในแต่ละครั้ง แต่ละรอบนักแสดงจะขอขมาลาโทษและให้อภัยซึ่งกันและกันไม่ถือโทษโกรธเคืองกัน เป็นการสร้างความรักความสามัคคีในหมู่คณะศิลปินด้วยกัน

ความงามของศิลปะการแสดง

จารีตที่เป็นข้อห้าม คือ

- ห้ามวางหัวโขนยักษ์ซ้อนบนหัวโขนลิง
- ห้ามนอนในขณะที่แต่งเครื่องโขน-ละคร
- ห้ามข้ามเครื่องแต่งกายและอาวุธที่ใช้แสดงต่างๆ
- ห้ามมิให้ตั้งจอโขนรับตะวันและขวางทิศทางลม
- ห้ามมิให้ถือหัวโขนห้อยหัวลง หรือนำอาวุธยาวๆ เสียบหัวโขนไว้
- ห้ามมิให้ใช้นิ้วมือหรือวัตถุใดๆ แหยงช่องตาหัวโขน
- ห้ามมิให้รำนหน้าพาทย์แบบเล่นๆ การรำจะต้องรำให้จบเพลงทุกครั้ง
- ห้ามมิให้ตัวแสดงสำคัญตายกลางโรง
- ห้ามมิให้ผู้แสดงเดินผ่านบนเวทีโดยไม่เคารพ
- ห้ามมิให้ถวายเป็นเครื่องสังเวยในตอนเย็นและไม่มีพิธีเบิกหน้าพระในการแสดงโขน-ละครในงานราชการ (งานหลวง)
- จารีตที่เป็นเคล็ดกลาง
- หัวหลุดกลางโรง ห้ามถอด ต้องให้ครูผู้ใหญ่ต่อหัว (ยอด) ให้
- ถอดหัวไม่ออก ต้องขอขมาครูและให้ครูผู้ใหญ่ถอดให้
- สุนัขวิ่งผ่านหน้าโรงหรือหน้าจอโขน เป็นกลางดี นำมาซึ่งความสำเร็จ
- แมววิ่งผ่านหน้าโรงหรือหน้าจอโขน เป็นสิ่งไม่ดี เป็นอัปมงคล
- ถ้าโรงชำรุดหรือหักพังในขณะที่แสดงถือว่าเป็นสิ่งไม่ดี

การใช้อุปกรณ์ ฉาก แสง สี เสียงประกอบการแสดงนาฏศิลป์ไทย

การจัดฉากเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการแสดงนาฏศิลป์บางประเภทเช่น การแสดงโขนฉาก การแสดงละครประเภทต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้ดูสมจริง ในขณะที่แสดงการจัดฉากของทยจะมีความประณีต วิจิตรบรรจงสร้างบรรยากาศให้ผู้ชมได้คล้อยตามไปกับการแสดงในเหตุการณ์นั้นๆ ปัจจุบันในเรื่องของ แสง สี เสียง ได้มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามามีบทบาทในการแสดงนาฏศิลป์ มีการใช้ เอฟเฟคที่ทำให้สมจริงมากยิ่งขึ้นทำให้ผู้รับชมเกิดความตื่นตาตื่นใจในการรับชมการแสดงนาฏศิลป์ไทย ทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีต่อการแสดงนาฏศิลป์ไทยมากยิ่งขึ้น

อ้างอิง :

- ความงามทางด้านนาฏศิลป์ไทย The Aesthetics in Dance จารุวรรณ ส่งเสริม วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (8) ก.ค. - ธ.ค. 59
- การบูรณาการศิลปะแขนงอื่น ๆ กับการแสดงนาฏศิลป์, 3 มกราคม 2564, <http://athornmusic.blogspot.com/2021/01/blog-post.html>
- คน 4 สีที่เราควรรู้จัก, OKMD, 7 มิถุนายน 2564, <https://www.okmd.or.th/okmd-kratooktomkit/4149/>
- สีกับอารมณ์ความรู้สึก โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุภวรรณ พันธุ์จันทร์, <http://www.nana-bio.com/>
- สีในแง่จิตวิทยา คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, www.psy.chula.ac.th/th/feature-articles/psychological-aspects-of-color